

ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ, ПРАЦІВНИКІВ-МІГРАНТІВ ТА ПРОФСПІЛОК ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД¹

Вступ

Європейський суд з прав людини (Суд, ЄСПЛ) зробив значний внесок у захист соціальних прав загалом і трудових прав зокрема. Я хотів би акцентувати увагу на чотирьох особливих напрямках, які демонструють багатство прецедентної практики в цій сфері. По-перше, я зупинюся на індивідуальних проблемах, пов'язаних із загальними правами працівників, звернувши увагу на несправедливе звільнення, право на повагу до приватного і сімейного життя, свободу релігії та свободу вираження поглядів. По-друге, я зупинюся на посиленні захисту прав працівників-мігрантів Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція). По-третє, я розгляну права профспілок у світлі свободи об'єднань. І, врешті-решт, віддзеркалюючи економічний ландшафт минулого десятиліття, я наведу прецедентну практику задля демонстрації того, як заходи жорсткої економії можуть вплинути на права людини, та як Суд відповів на це проблемне питання.

І. Права працівників

В основі інтеграції трудових прав у сферу Конвенції лежить принцип неподільності прав людини, підтверджений Віденською декларацією 1993 р.² Неподільність вимагає

---

* Пауло Пінто де Альбукерке, суддя Європейського суду з прав людини; професор факультету права, Католицький університет, Лісабон.

Paulo Pinto de Albuquerque, Judge at the European Court of Human Rights; Full Professor at Lisbon School of Law, Universidade Católica Portuguesa.

e-mail: Paulo.PINTODEALBUQUERQUE@echr.coe.int

¹ Переклад здійснений Владиславою Капліною з оригінального тексту, який відповідає промові, зробленій з нагоди вручення Пауло Пінто де Альбукерке звання *Honoris Causa* в Університеті Едж Хілл (м. Ліверпуль, Сполучене Королівство) 6 грудня 2019 р. Думки, викладені в тексті, є особистою позицією автора та не відображають позицію Європейського суду з прав людини. Стаття "The Rights of Workers, Migrant Workers and Trade Unions in the light of the European Convention on Human Rights," *European Human Rights Law Review* 1 (2020): 24–37.

² Див.: Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, Віденська декларація та Програма дій, A/CONF.157/23 (12.03.1993), яка проголошує: "Всі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні та взаємопов'язані <... >." Схожим чином Хартія основних прав Європейського Союзу визнає, що Європейський Союз засновується на "неподільних та універсальних цінностях – людській

“комплексного підходу до тлумачення,”³ з метою “інтеграції певних соціально-економічних прав у документи про громадянські та політичні права.”⁴ Тлумачення Конвенції з її основним акцентом на громадянських і політичних правах як інструменті, здатному охопити соціальні права, базується на еволюційному характері Конвенції, яка функціонує як “живий інструмент”⁵ і гарантує “практичні та ефективні” права, на відміну від “теоретичних та ілюзорних.”⁶ Доктрина “живого інструменту” підкріплюється принципами тлумачення, що стосуються не лише європейського консенсусу,⁷ а й справжньою увагою до інструментів м’якого права, які лежать в основі легітимності ухвалення рішень Судом.⁸ Застосування принципів м’якого права є особливо важливим у випадках, коли Суд стикається з відсутністю європейського консенсусу. Крім того, відмінною рисою прецедентного права Страсбурга є те, що воно накладає позитивні зобов’язання на договірні сторони Конвенції, з яких з’являється своєрідний горизонтальний ефект прав Конвенції у приватних спорах, таких як трудові,⁹ та інші види приватних спорів.¹⁰ Ці загальновідомі принципи не представляють нових, активістичних підходів Суду. Вони використовуються ним понад чотири десятиліття і мають принципове значення для забезпечення ефективного захисту відповідно до Конвенції. Обговорення наступних справ про права працівників зробить це очевидним.

Право працівників на захист від тимчасового відсторонення та звільнення з роботи. Призупинення та припинення трудових відносин повинно відповідати захисту цивільних прав, передбачених ст. 6 Конвенції.¹¹ Сюди входить право працівників, серед іншого, на ефективний доступ до суду, судовий розгляд у розумний строк і без судових затримок, а також на виконання остаточного рішення.¹² Ця стаття також стосується прав працівників на захист від звільнення, що суперечить презумпції невинуватості.¹³

гідності, свободі, рівності та солідарності; <...>” див. Європейський Союз, Хартія основних прав Європейського Союзу, 2012/C326/02 (26.10.2012).

³ Virginia Mantouvalou, “Labour Rights in the European Convention on Human Rights: An Intellectual Justification for an Integrated Approach to Interpretation,” *Human Rights Law Review* 13(3) (2013): 1.

⁴ Franz Ebert and Martin Oelz, “Bridging the Gap between Labour Rights and Human Rights: The Role of ILO Law in Regional Human Rights Courts,” *ILO, Discussion paper, International Institute for Labour Studies*, DP/212/2012.

⁵ *Tyrrer v. United Kingdom* (1978) 2 EHRR 1.

⁶ *Airey v. Ireland* (1979–80) 2 EHRR 305.

⁷ *Glor v. Switzerland* App no 13444/04 (ECHR, 30 April 2009).

⁸ *Shtukaturvov v. Russia* (2012) 54 EHRR 27.

⁹ *Young, James and Webster v United Kingdom* (1981) 4 EHRR 38.

¹⁰ *Lopez-Ostra v Spain* (1995) 20 EHRR 277.

¹¹ Див., серед іншого, *König v Germany* (1979–80) 2 EHRR 170; *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v Belgium* (1982) 4 EHRR 1; *Obermeier v Austria* (1991) 13 EHRR 290; *Frydlander v France* (2001) 31 EHRR 52.

¹² *Pramov v. Bulgaria* App no 42986/98 (ECHR, 30 September 2004); *Delgado v. France* App no 38437/97 (ECHR, 12 June 2001); *Aurelia Popa v. Romania* App no 1690/05 (ECHR, 26 January 2010); *Sabeh El Leil v. France* [GC] 34869/05 (29 June 2011).

¹³ *Teodor v Romania* App no 46878/06 (ECHR, 4 June 2013).

Крім того, вона вимагає наведення причин у разі звільнення роботодавцем. У справі “Ломбарді Валлаурі проти Італії” звільнення на підставі висловлення поглядів, які “явно суперечать католицькій доктрині”¹⁴ і подальша відмова національних судів розглянути нездатність Ради факультету вказати причини свого рішення суперечить необхідності наявності достатніх причин, а також можливості оскарження у компетентному органі.¹⁵ Отже, автономія релігійних громад не є абсолютною, її слід ретельно зважувати з урахуванням конкуруючих інтересів, поставлених на карту.¹⁶

Право працівників на приватне та сімейне життя. Відповідно до ст. 8 Конвенції Суд розглядав справи, що стосуються перевірки працівника, моніторингу комунікацій співробітника та професійних ризиків для здоров’я працівника, а також звільнення за особистим вибором співробітника.¹⁷ Я коротко зупинюся на них по черзі.

Що стосується обов’язкового тестування працівників на наркотики, ЄСПЛ у справах “Мадсен проти Данії,” а також “Вретлунд проти Швеції” зазначив, що порушення права на приватне життя за обмежених обставин може бути виправданим, якщо було досягнуто ретельного балансу між “дискомфортом < ... > для окремого працівника”¹⁸ та інтересом захисту особистої цілісності проти інтересів громадської безпеки та захисту прав і свобод інших людей.¹⁹

Стаття 8 також перетинається зі статтями 9 та 11 Конвенції, про що свідчать контрастуючі справи Обст і Шют проти Німеччини щодо звільнення заявників з роботи в релігійному закладі через наявність позашлюбних стосунків. Світогляд установи значною мірою визначає значення, що надається рівню лояльності й очікувань від поведінки співробітника щодо церкви.²⁰ Очікування бути лояльними до роботодавця є ще глибшим для працівників, що займають більш високі посади, як це демонструє справа “Обст проти Німеччини.”²¹ Проте Суд застосовує ретельний збалансовуючий тест. Отже, у справі “Шют проти Німеччини” він встановив, що в аргументації національного суду пропущені вагомі міркування щодо фактичного сімейного життя, позашлюбних відносин і наданого їм правового захисту. На відміну від заявника у справі “Обст проти Німеччини,” заявник у “Шют проти Німеччини” зіткнувся

¹⁴ *Lombardi Vallauri v Italy* App no 39128/05 (ECHR, 20 October 2009).

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Див., серед іншого, *Madsen v. Denmark* (dec.) (2003) про вимогу працівника проходити випадкові дослідження сечі для тестування на наркотики (*Madsen v Denmark* (dec.) (2003) 36 EHRR CD61). Подальше обговорення тестування на наркотики на робочому місці див. *Wretlund v Sweden* (dec.) (2004) 39 EHRR SE5.

¹⁸ *Wretlund v. Sweden*.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Lombardi Vallauri v. Italy* App no 39128/05 (ECHR, 20 October 2009). Див. також про загальне сподівання бути лояльним і добросовісним стосовно роботодавця, *Pay v United Kingdom* (dec.) (2009) 48 EHRR SE2.

²¹ *Obst v. Germany* App no 425/03 (ECHR, 23 September 2010).

б зі значними труднощами під час пошуку іншого місця роботи.²² Зважаючи на це Суд стосовно ст. 8 повинен ретельно вивчити точну функцію працівника, ступінь труднощів, які зазнає заявник через саме втручання, а також наслідки, що настають після цього, включаючи ступінь порушення приватного та сімейного життя, для того щоб не становити “однозначне особисте зобов’язання жити у стриманості у разі роздільного проживання або розлучення,” яке вплине на саму суть права на повагу до приватного життя.²³

Спираючись на цю прецедентну практику, справа “Фернандес Мартінес проти Іспанії” продемонструвала переплетення приватного та професійного життя, оскільки міркування щодо приватного життя фактично визначали можливість бути працевлаштованим церквою. Незначна більшість наголосила на обізнаності заявника в тому, що його приватна діяльність суперечить церковному світогляду. Зайнявши шанобливе ставлення, одночасно врівноважуючи конкуруючі інтереси,²⁴ Суд надає великого значення здатності особи “вільно залишати громаду.”²⁵ У справі “І. Б. проти Греції” ЄСПЛ застосував підхід соціальної моделі, дійшовши висновку, що звільнення внаслідок дискримінації на основі питань особистого здоров’я фактично дискримінувало та стигматизувало заявника, що призвело переважно до соціальної шкоди.²⁶ Суд підтвердив свою позицію у справі “Кіютін проти Росії,” визначивши, що “державна повинна мати лише вузьку свободу розсуду при виборі заходів, що виділяють цю групу для інакшого ставлення на основі їх ВІЛ-статусу < ... >.”²⁷ Звільнення за статевою ознакою у світлі повної відсутності ознак того, що офіцер не в змозі виконувати свої обов’язки, як свідчить справа “Емель Бойраз проти Туреччини,” призвело до ще більш однозначного осуду з боку Суду.²⁸ Ці дві попередні справи наголошують на підвищеній чутливості ЄСПЛ до згубного характеру стигматизації, стереотипності та диференційованого ставлення до працівників. Отже, у знаковій справі “Костянтин Маркін проти Росії” Суд підтвердив свою позицію щодо диференційованого ставлення:

Різне ставлення до чоловіків-військовослужбовців та жінок-військовослужбовців щодо права на батьківську відпустку явно не призначене для виправлення неблагополучного становища жінок у суспільстві або “фактичної нерівності” між чоловіками та жінками < ... >. Суд погоджується із заявником та третьою стороною, що така різниця впливає на збереження гендерних стереотипів та є невігідною як для кар’єри жінок, так і для сімейного життя чоловіків.²⁹

²² *Schüth v Germany* (2011) 52 EHRR 32.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Fernandez Martinez v Spain* (2015) 60 EHRR 3.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *I. B. v. Greece* App no 552/10 (ECHR, 3 October 2013).

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Emel Boyraz v. Turkey* App no 61960/08 (ECHR, 2 December 2014).

²⁹ *Konstantin Markin v. Russia* App no 30078/06 (ECHR, 22 March 2012).

Справа не лише суттєво вплинула на судову практику щодо дискримінації за ознакою статі, більше того, вона об'єднала соціальне право на захист положення працівника щодо працевлаштування з цивільним правом на сімейне життя, захищеним Конвенцією.

Що стосується ризиків для здоров'я, які виникають внаслідок конкретної сфери роботи, Суд наголосив на важливості держави "забезпечити отримання заявниками важливої інформації < ... >, що дає їм змогу оцінювати ризики для їхнього здоров'я та безпеки."³⁰ Ненадання доступу до інформації щодо ризиків може призвести до порушення ст. 8 Конвенції, про що свідчить справа "Вільнес та інші проти Норвегії."³¹ Подібним чином у справі "Брінкет та інші проти Мальти" наголошувалося, що уряди зобов'язані зробити доступними та зрозумілими загальновідомі наукові докази щодо ризиків азбесту.³²

Поширюючись за межі приватної сфери в галузь праці, ст. 8 також стає все більш актуальною для досить проблемної сфери заходів спостереження на робочому місці.³³ Справа "Копланд проти Сполученого Королівства" створила основу для захисту прав працівника щодо моніторингу його комунікаційних пристроїв.³⁴ Тут Суд наголосив на необхідності національних регуляторних заходів, які встановлюють межі законного втручання у право на приватне життя шляхом контролю за працівниками, але він утримався від надання точних вказівок із цього питання. Справа "Бербулеску проти Румунії" представляла чудову можливість пояснити вимоги щодо законного втручання у право на приватне життя, особливо щодо політики спостереження в мережі Інтернет. Після невтішного рішення палати Велика палата підтвердила, що збереження комунікаційних даних співробітника є втручанням у право на приватне життя,³⁵ та розкритикувала національні органи влади, які не визначили, чи отримував заявник попереднє повідомлення щодо моніторингу, включаючи ступінь моніторингу його приватних повідомлень.³⁶ Виявивши порушення права на приватне життя, Суд широко використав відповідне міжнародне законодавство та м'яке право. Найважливіше, що Велика палата встановила вимоги, які дають змогу національним судам перевірити, чи порушив роботодавець право на приватність працівника.³⁷ Ці настанови давно назріли через постійну розмитість робочого та приватного життя. Співробітники не відмовляються від свого права на недоторканість особистого життя, переступаючи поріг свого робочого місця. Користуючись

³⁰ *Vilnes and Others v. Norway* App nos 52806/09 and 22703/10 (ECHR, 24 March 2014).

³¹ *Ibid.*

³² *Brincat and Others v. Malta* App nos 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/11 (ECHR, 24 July 2014).

³³ Див., серед іншого, *Niemietz v Germany* (1993) 16 EHRR 97; *Köpke v Germany* (dec.) (2011) 53 EHRR SE26, *Halford v United Kingdom* (1997) 24 EHRR 523.

³⁴ *Copland v United Kingdom* (2007) 45 EHRR 37.

³⁵ *Barbulescu v. Romania* App no 61496/08 (ECHR, 5 September 2017).

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

інтернетом на робочому місці, у співробітника зберігається “правомірне очікування недоторканності особистого життя.”³⁸

Незважаючи на вказівки, передбачені у справі Бербулеску, Суд повинен проявляти “підвищену пильність”³⁹ щодо постійного спостереження за працівниками з боку роботодавців. Постійне спостереження неминуче має самоцензуру, а то й “охолоджувальний ефект,”⁴⁰ що може обмежувати право людини на свободу вираження поглядів, а також право на недоторканність особистого життя.⁴¹ У зв’язку з цим Пол Бернал наголосив, що “приватність є не просто важливою для журналістів, а вирішальною для вільного вираження поглядів у широкому діапазоні інших ситуацій < ... >. Без правомірного очікування недоторканності особистого життя багато з них просто вирішили б не висловлюватися.”⁴² Нещодавня справа “Лопес Рібальда та інші проти Іспанії” стосовно прихованого відеоспостереження за працівниками,⁴³ що призвели до звільнення заявників, на жаль, демонструє, що Суд все ще готовий широко тлумачити свободу розсуду держави. “Обґрунтована підозра у серйозних порушеннях,”⁴⁴ якою більшість має намір виправдати законне втручання ст. 8 Конвенції без попереднього спостереження, не може виправдати обхід внутрішніх і міжнародних правових стандартів. Незгодні в цій справі висловили невдоволення нездатністю досягти справедливого балансу.⁴⁵ Вони попередили про “легкість, з якою відеоспостереження може як здійснюватися, так і передаватися, таким чином значно примножуючи потенційні порушення прав на конфіденційність згідно зі статтею 8 Конвенції.”⁴⁶ Зокрема, було аргументовано, що існуюча законодавча база, яка вимагає попереднього юридичного попередження про застосування заходів нагляду, не допускає винятків із цього правила. Це особливо важливо в контексті відносин між роботодавцем і працівником, що неминуче створює дисбаланс влади та підвищує

³⁸ *Halford v United Kingdom; Copland v United Kingdom*.

³⁹ *Köpke v Germany* (dec.) (2011) 53 EHRR SE26.

⁴⁰ Поняття “охолоджувальний ефект” було визнано в 1978 р., коли Шауер намагався визначити його як те, що “відбувається, коли осіб, які прагнуть займатися діяльністю, захищеною першою поправкою, стримує від цього державне регулювання, не спрямоване спеціально на цю захищену діяльність” (Frederick Schauer, “Fear, Risk and the First Amendment: Unravelling the Chilling Effect,” *Boston University Law Review* 58(685) (1978): 693. Див. також Elisabeth Eide, “Chilling Effects on Free Expression: Surveillance, Threats and Harassment,” in R. Krøvel and M. Thowsen, *Making Transparency Possible. An Interdisciplinary Dialogue* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2019), 228; Jon Penney, “Internet Surveillance, Regulation and Chilling Effects Online: A Comparative Case Study,” *Internet Policy Review* 6(2) (2017): 13).

⁴¹ Див. стосовно цього *Klass and others v Germany* (1979) 2 EHRR 214.

⁴² Paul Bernal, “Data Gathering, Surveillance and Human Rights: Recasting the Debate,” *Journal of Cyber Policy* 1(2) (2016): 2.

⁴³ *López Ribalda and Others v. Spain* App nos 1874/13 and 8567/13 (ECHR, 17 October 2019).

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Див. окрему думку, яка не збігається, суддів де Гаетано, Юдківської та Грозєва в рішенні “López Ribalda and Others v. Spain.”

⁴⁶ *Ibid.*

імовірність зловживання такими повноваженнями.⁴⁷ Якщо роботодавці зможуть діяти поза існуючою законодавчою базою, це, швидше за все, призведе до свавілля і правової невизначеності.

Свобода віросповідання робітників. Далі я перейду до обговорення свободи віросповідання та її перетину з правами працівників. Дисциплінарні заходи щодо працівників із приводу використання релігійних символів розглядалися як у державній, так і в приватній сферах. У справі “Евейда та інші проти Сполученого Королівства” Суд, схоже, визнає, що роботодавці можуть виправдовувати звільнення працівника, якщо сповідування релігії суперечить інтересам роботодавця щодо захисту порядку на робочому місці. У цьому випадку ЄСПЛ виявив прихильність до першого заявника, беручи до уваги дискретність релігійного символу та подальшу гнучкість компанії в пристосуванні свого дрес-коду з урахуванням носіння релігійних символічних прикрас, вказуючи на відсутність реального посягання на інтереси роботодавця.⁴⁸ Що стосується другого заявника, Суд прийняв обґрунтування, а саме стан здоров’я заявника, щодо заборони носіння релігійних символів.⁴⁹

Загалом можна зробити висновок, що свобода розсуду в приватному секторі суворіша, ніж у державному.⁵⁰ У своїх міркуваннях щодо виправданого втручання ст. 9, Суд виявив особливу чутливість до принципів секуляризму та рівності.⁵¹ У справі “Лейла Шахін проти Туреччини” він встановив розсуд держави щодо “обмеження свободи сповідування релігії, наприклад, носіння ісламської хустки, якщо здійснення цієї свободи суперечить меті захисту прав і свобод інших, громадському порядку та громадській безпеці.”⁵² У суперечливому рішенні “Далаб проти Швейцарії” ЄСПЛ надав державі широку свободу розсуду і, врівноважуючи конкуруючі інтереси, прийняв аргумент уряду про те, що носіння хустки вчителем початкової школи може, певною мірою, мати прозелітичну дію на молодих учнів.⁵³ Крім того, він зазначив, що хустку “важко прирівняти до принципу гендерної рівності,” а “повідомлення про толерантність,

⁴⁷ Див. окрему думку, яка не збігається, суддів де Гаetano, Юдківської та Грозева в рішенні “López Ribalda and Others v. Spain.”

⁴⁸ *Eweida and Others v United Kingdom* (2013) 57 EHRR 8.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Для порівняння *Eweida and Others v. United Kingdom* див. *Kurtulmus v. Turkey* App no 65500/01 (ECHR, 24 January 2006), стосовно дисциплінарного розслідування та догани за носіння релігійних символів у громадських приміщеннях, а саме в університетах. Також див.: *Ebrahimian v. France* App no 64846/11 (ECHR, 26 November 2015), щодо дисциплінарних заходів із приводу носіння хустки в лікарні. Суд висловив широке схвалення урядів щодо терпимості до заборон на хустки не лише стосовно вчителів, які можуть чинити вплив на вразливих дітей, а й до всіх державних службовців.

⁵¹ Детальну дискусію щодо інколи суперечливої судової практики див.: Paulo Pinto de Albuquerque and Andrea Scoseria Katz, “Is Religion a Threat to Human Rights? Or Is It the Other Way Around?” In *Religion and International Law*, ed. R. Uerpmann-Witzzack, E. Lagrange, and S. Oeter (Leiden: Boston Brill Nijhoff, 2018), 277–93.

⁵² *Leyla Şahin v Turkey* (2004) 44 EHRR 99 та *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v Turkey* (2003) 37 EHRR 1.

⁵³ *Ibid.*

повагу до інших і, перш за все, про рівність і недискримінацію <...>⁵⁴ може бути несумісним із носінням хустки.⁵⁵ Закон збалансування вимагав оцінити, наскільки “релігійні вірування були повністю враховані стосовно вимог захисту прав і свобод інших людей та збереження громадського порядку та безпеки.”⁵⁶ Отже, справа Далаб обмежує захист певних релігійних груп у їхньому вираженні релігійної свободи, особливо коли вони працюють у публічній сфері. На практиці це може призвести до виключення певних релігійних меншин із публічних робочих місць.⁵⁷ Окрім розгляду Судом рівності та недискримінації, він також надає широку свободу оцінки державі у питаннях, що стосуються дотримання конституційного принципу секуляризму в державних навчальних закладах.⁵⁸ Цей принцип, закріплений у конституціях Франції, Швейцарії та Туреччини, розширює обмеження носіння символів від працівників до студентів.⁵⁹

Увага Суду до здатності працівника вільно входити та виходити з трудових відносин також вплинула на розгляд ст. 9, як засвідчено у справі “Контіннен проти Фінляндії.” Отже, звільнення за дострокове залишення роботи через релігійні переконання заявника було виправданим, оскільки “заявник міг звільнитися з посади.”⁶⁰ Справа “Сесса Франческо проти Італії” аналогічним чином була вирішена на користь держави, оскільки заявнику, адвокату та віруючому єврею, який вимагав від італійських судів відкласти судове засідання через свої релігійні зобов’язання, не було заборонено

⁵⁴ *Dalhab v. Switzerland App* no 42393/98 (ECHR, 15 February 2001).

⁵⁵ Поза сферою навчальних закладів, див. приклад *SAS v France* (2015) 60 EHRR 11, де Суд прийняв аргумент французького уряду про те, що “за певних умов повага до мінімальних вимог життя в суспільстві” може служити законною метою захисту прав і свобод інших осіб, і тому може виправдати заборону на носіння фати на обличчі в громадському просторі.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Кілька авторів критикували це через виключення жінок, які носять хустки, від взаємодії з суспільством, а також доступу до робочих місць у суспільстві. Див.: Eva Brems, “Face veil bans in the European Court of Human Rights: The Importance of Empirical Findings,” *Journal of Law and Policy* (2014): 540: “<...> замість посиленої соціальної взаємодії, ефект заборони цих жінок – це погіршення їхнього соціального життя, їхньої взаємодії із суспільством загалом та їхньої мобільності;” Jane Freedman, “Women, Islam and Rights in Europe: Beyond a Universalist/Culturalist Dichotomy,” *Review of International Studies* 33(1) (2007): 43: “<...> підтримка заборони на хустки мусульманських жінок може насправді робити погану послугу цим жінкам, запобігаючи вираженню самобутності та повстання проти дискримінації, а також проводячи їх подальше виключення із суспільства і, таким чином, подальше заперечення їх соціальних та економічних прав;” Aala Abdelgadir and Vasiliki Fouka, “Political Secularism and Muslim Integration in the West: Assessing the Effects of the French Headscarf Ban,” *Stanford University Working Paper* (2019): 29, <https://vfouka.people.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj4871/f/abdelgadirfoukajan2019.pdf>: “Таким чином, прибравши цей сигнальний механізм, заборона носіння хусток може мати зворотній ефект, підвищуючи релігійність та знижуючи інтеграцію.”

⁵⁸ *Leyla Şahin v. Turkey* (2004). Див. також: *Dogru and Kervanci v. France App* nos 27058/05, 31645/04 (ECHR, 4 December 2008).

⁵⁹ *Ranjit Singh v. France App* no 27561/08 (ECHR, 30 June 2009).

⁶⁰ *Kontinnen v. Finland App* no 24950/94 (ECHR, 15 May 1996) 23 EHRR CD168.

вільно виявляти свою віру, і він не зазнавав тиску з метою змінити свою релігію або переконання, маючи можливість делегувати представлення свого клієнта іншому колезі-юристу.⁶¹ Крім того, Суд дійшов висновку, що “навіть припускаючи, що мало місце втручання у права заявника відповідно до статті 9 (1), Суд вважає, що це було передбачено законом, виправдано на підставі захисту прав та свобод інших осіб – і зокрема, права громадськості на належне здійснення правосуддя та принцип розгляду справ у розумні строки.”⁶²

Небажання ЄСПЛ втручатися у звільнення з релігійних організацій було також продемонстровано у справі “Дуда і Дудова проти Чехії.” Суд підкреслив свою некомпетентність прийняти рішення про звільнення священників з посад, щоб не суперечити “принципам автономії та незалежності церков.”⁶³ Цей підхід також був застосований щодо переведення парафіяльних священників, рішення про відправлення священнослужителя у відпустку, про дострокове відправлення на пенсію, а також припинення місіонерської служби двох офіцерів.⁶⁴ У справі “Зібенгаар проти Німеччини” Суд розглядав справи, подібні до *Обст та Шют*, за винятком того, що як заявник, так і уряд відповідача заявляли про своє право вільно сповідувати свою релігію. Він прийняв аргумент національних судів, згідно з яким підтримка авторитету протестантської церкви, поряд із ризиком впливу на дітей принципів, що суперечать протестантській церкві, має більшу вагу, ніж зацікавленість людини не бути звільненою за її членство в іншій церковній установі.⁶⁵ Проте Суд буде втручатися у справи, в яких існує прихована підстава для звільнення, наприклад, “політика нетерпимості” щодо релігійних переконань і приналежності працівника, і коли заявник іншим чином виявляв необхідні якості для виконання посадових обов’язків.⁶⁶

Свобода слова працівників. Загалом працівники користуються широким захистом від загроз їх свободі вираження поглядів. Суд встановив недотримання урядом Іспанії свого позитивного зобов’язання, коли заявник був звільнений за критичне висловлювання своєї думки щодо свого роботодавця, іспанської телекомпанії.⁶⁷ Однак це зобов’язання захищати право на свободу вираження поглядів від втручання з боку приватних осіб зіставляється з обов’язком працівника бути лояльним, стриманим та дискретним стосовно свого роботодавця,⁶⁸ обов’язком, що застосовується як до державних, так і до приватних трудових відносин.⁶⁹ У справі Великої палати “Фогт

⁶¹ *Sessa Francesco v. Italy* App no 28790/08 (ECHR, 3 April 2012).

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Dudova and Duda v. the Czech Republic* App no 40224/98 (ECHR, 30 January 2001).

⁶⁴ Див.: *Ahtinen v. Finland* App no 48907/99 (ECHR, 23 September 2008).

⁶⁵ *Siebenhaar v. Germany* App no 18136/02 (ECHR, 3 February 2011).

⁶⁶ *Ivanova v. Bulgaria* App no 52435/99 (ECHR, 12 April 2007).

⁶⁷ *Fuentes Bobo v. Spain* App no 39293/98 (ECHR, 27 February 2000).

⁶⁸ *Marchenko v. Ukraine* App no 4063/04 (ECHR, 19 February 2009).

⁶⁹ *Heinisch v Germany* (2014) 58 EHRR 31.

проти Німеччини,” що стосується шкільної вчительки, яку було відсторонено від викладацької роботи через її причетність до Комуністичної партії Німеччини, що, як стверджується, суперечило “обов’язку кожного державного службовця підтримувати вільну демократичну систему,”⁷⁰ розглядаючи питання особистого вибору та особистих переконань, Суд дійшов висновку, що “робота вчителем німецької та французької мови в середній школі, посада, яка, по суті, не передбачає жодних ризиків для безпеки,” підвищує поріг допустимого втручання у право, закріплене в статтях 10 та 11 Конвенції, через суворість санкції у вигляді звільнення, що призвело до заплямованої репутації, втрати засобів до існування та неможливості повторного працевлаштування на аналогічних посадах.⁷¹

На відміну від цього, справи “Косік та Глазенапп проти Німеччини” демонстрували більш обмежувальний підхід, застосований Судом при оцінці відмови у працевлаштуванні в державному секторі у світлі прав Конвенції. Раніше обидва співробітники проходили випробувальні терміни, і тому їм відмовляли у статусі постійних державних службовців. Зрештою їх звільнили з тимчасової посади. Ці справи відрізнялися від рішення у справі *Фогт*, оскільки вони стосувалися доступу до посад у державному секторі, на відміну від звільнення з давньої посади, як це було у справі “Фогт проти Німеччини.”⁷²

У приватному секторі Суд визнав доречним ухвалити рішення у низці справ щодо звільнення як наслідку висловлення заявником думок, що суперечать інтересам роботодавця. У справі “Де Дієго Нафрія проти Іспанії” ЄСПЛ вжив дисциплінарні заходи як прийнятні відповідно до ст. 10 (2) Конвенції через образливі, серйозні та необґрунтовані звинувачення у порушеннях, висунутих проти директорів Банку Іспанії.⁷³ Незгідний Суддя Касадеваль провів паралелі зі справою “Фуентес Бобо проти Іспанії” та зазначив, що обвинувачення аналогічним чином намагалися пролити світло на порушення в поведінці високопоставлених громадських діячів Банку. Крім того, незгодні вказали, що Банк Іспанії як державна установа повинен більшою мірою сприймати критику, а також слід враховувати слабку позицію працівника щодо роботодавця.⁷⁴ Так само існує справжній суспільний інтерес до публікації податкової декларації лідера великої корпорації в контексті дебатів щодо прозорості заробітної плати та надмірної винагороди для людей, які керують великими компаніями.⁷⁵ У цих випадках викладаються параметри, коли держава законно сподівається отримати можливість обмежувати свободу вираження поглядів. Особисті напади, що несуть

⁷⁰ *Vogt v Germany* (1996) 21 EHRR 205.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Kosiek v Germany* (1987) 9 EHRR 328. Див. також *Glazenapp v Germany* (1986) 9 EHRR 25.

⁷³ *De Diego Nafria v Spain* App no 46833/99 (ECHR, 14 March 2002).

⁷⁴ Див. окрему думку Судді Касадеваля, до якої приєдналися Суддя Зупанчич у справі *De Diego Nafria v Spain*.

⁷⁵ *Fressoz and Roire v France* (1999) 31 EHRR 28.

образливий, непомірно безпричинний і непотрібний підтекст, не будуть захищені ст. 10.⁷⁶

Що стосується інформаторів, Суд ясно дав зрозуміти, що повідомлення про незаконні чи протиправні дії на робочому місці повинні бути захищені. ЄСПЛ встановив шість відповідних вимог, які повинні бути виконані, щоб потрапити в сферу захисту згідно зі ст. 10 Конвенції:

- розкриття інформації має відповідати значним суспільним інтересам;⁷⁷
- не повинно бути інших ефективних засобів виправлення правопорушень, які працівник має намір розкрити;
- щоб подолати законодавчо встановлене зобов'язання зберігати конфіденційність, інтерес, який може мати громадськість у цій конкретній інформації, має бути значним;
- збиток, якщо такий є, заподіяний внаслідок розголошення, не повинен перевищувати зацікавленість громадськості у розкритті інформації;
- розкриття інформації не повинно бути мотивоване особисто;⁷⁸ і нарешті;
- інформатор повинен діяти сумлінно і бути впевненим, що інформація була достовірною і що її розголошення відповідає інтересам суспільства.⁷⁹

У рішенні 2008 р. Суд одноголосно визнав порушення ст. 10 Конвенції щодо звільнення керівника відділу преси Генеральної прокуратури Молдови після публікації двох листів у газеті, які раніше були надіслані до Генеральної прокуратури. Він визначив, що відсутність законодавчого регулювання щодо повідомлень про порушення працівників, а також продовження правопорушень службовців, виправдовує зовнішнє оприлюднення, здійснене заявником.⁸⁰ У справі “Матуз проти Угорщини” Суд аналогічним чином встановив порушення після звільнення журналіста за публікацію книги, в якій критикується його роботодавець, за нібито цензуру. ЄСПЛ наголосив на ролі журналістів у демократичному суспільстві та їхньому обов'язку заохочувати громадські обговорення. Незважаючи на домовленість про конфіденційність між роботодавцем

---

⁷⁶ *Aguilera Jiménez and Others v. Spain* App nos 28389/06 and others (ECHR, 8 December 2009), та *Palomo Sanchez and Others v. Spain [GC]* App nos 28955/06 and others (ECHR, 12 September 2011), в якому Велика Палата посилалася на попереднє рішення у справі Агілера Хіменес і, аналогічним чином, не виявила порушення ст. 10, хоча вона не погодилася з урядом у тому, що справа не мала суспільних інтересів. Натомість вона повторила свою обмежувальну позицію щодо образливих проявів права на свободу вираження поглядів та заявила, що такі серйозні порушення не захищаються статтею 10 Конвенції.

⁷⁷ *Guja v. Moldova* App no 14277/04 (ECHR, 12 February 2008).

⁷⁸ *Langner v. Germany* App no 14464/11 (ECHR, 17 September 2015), в якому Суд встановив, що мотивація базується на особистій ворожнечі, а не на інтересах сприяння змістовній публічній дискусії.

⁷⁹ *Heimisch v Germany* (2014) 58 EHRR 31, де Суд взяв до уваги вразливість пацієнтів, якими знехтували, хоча громадськість не зважала на цей факт. Це демонструє вагому аргументацію суспільної зацікавленості у розкритті конфіденційної інформації, що стосується інших питань.

⁸⁰ *Guja v. Moldova*.

і працівником, це не могло стримати заявника від передачі ідей та інформації, особливо з огляду на вагу суспільного інтересу в отриманні інформації про ідеї працівника.⁸¹ Нарешті, я хотів би згадати справу “Хайніш проти Німеччини,” яка продемонструвала, що принципи, встановлені у справі “Гуджа проти Молдови” стосовно співробітників державного сектору, застосовуються так само до приватного сектору.

II. Права трудящих-мігрантів

Далі я хотів би обговорити, як права трудящих-мігрантів захищаються Конвенцією. Легко згадуються кілька випадків, які можуть продемонструвати здатність Конвенції відстоювати основні права трудящих-мігрантів. Перший випадок – справа “Ранцев проти Кіпру та Росії.” Суд розширив сферу застосування Конвенції, посилаючись на міжнародно-правові норми та принципи м’якого права.⁸² Завдяки цьому він зміг застосовувати Конвенцію “в гармонії з іншими нормами міжнародного права, частиною яких вона є,”⁸³ ефективно допомагаючи виявити ситуацію, що склалася, а саме ситуацію жертви торгівлі людьми, яка померла внаслідок процесуальної неможливості захистити її від небезпек, пов’язаних із торгівлею людьми. Як наслідок, ЄСПА зміг одностайно погодитися з тим, що торгівля людьми, хоч це і не було прямо зазначено, підпадала під дію ст. 4 Конвенції. До цього висновку Суд лише один раз розглядав питання торгівлі людьми в рамках Конвенції, а саме: у справі “Сіліадін проти Франції.”⁸⁴ Тут також він спирався на висновки Парламентської Асамблеї, яка вказала, що “сьогоднішні раби – це переважно жінки, і вони працюють, як правило, у приватних домашніх господарствах, починаючи як домашні працівники-мігранти <... >.”⁸⁵ Крім того, Суд повторив, що, оскільки “Конвенція не визначає терміни сервітуту або ‘примусової чи обов’язкової праці,’ для визначення значення цих понять слід зробити посилання на відповідні міжнародні конвенції в цій галузі <... >.”⁸⁶

Справою, яка аналогічним чином визнавала права трудящих-мігрантів, застосовуючи принципи м’якого права, була справа “Чоудхурі та інші проти Греції.” Стрілянина по робочим-мігрантам, які оголосили страйк з метою отримання своєї простроченої заробітної плати на полуничній фермі, і подальше виправдання обвинувачених у національних судах Греції є кричущою і неприйнятною відсутністю захисту для робочих-мігрантів. Більш конкретно Суд встановив вимоги, передбачені ст. 4 Конвенції, яка включала як профілактичні, так і захисні заходи:

⁸¹ *Matuz v. Hungary* App no 73571/10 (ECHR, 21 October 2014).

⁸² Критику щодо розширення сфери застосування ст. 4 Конвенції див.: Jean Allain, “Rantsev v Cyprus and Russia: The European Court of Human Rights and Trafficking as Slavery,” *Human Rights Law Review* 10(3) (2010): 555.

⁸³ *Rantsev v Cyprus and Russia* (2010) 51 EHRR 1.

⁸⁴ *Siliadin v France* (2006) 43 EHRR 16.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

Держави повинні, по-перше, взяти на себе відповідальність за створення законодавчої та адміністративної бази, що забезпечує реальний та ефективний захист прав жертв торгівлі людьми. Крім того, внутрішнє імміграційне законодавство держав повинно реагувати на занепокоєння щодо підбурювання, сприяння торгівлі людьми або терпимості до неї < ... > за певних обставин держава буде зобов'язана вжити оперативних заходів для захисту реальних або потенційних жертв звернення, що суперечить статті 4.⁸⁷

У справі “Дж. та інші проти Австрії” Суд застосував більш обмежувачий підхід і дійшов висновку, що австрійський уряд не зобов'язаний розслідувати вербування та ймовірну експлуатацію заявників за межами австрійської території.⁸⁸ Він позитивно оцінив зобов'язання національних органів влади, а саме організацію співбесід зі спеціально навченими поліцейськими та врегулювання перебування заявників в Австрії.⁸⁹ Дійшов висновку, що “для цілей статті 4 Конвенції надзвичайно важливо, щоб вимоги заявників у цілому сприймалися серйозно і застосовувалася відповідна законодавча база < ... >.”⁹⁰

III. Права профспілок

Третім напрямом, що ілюструє включення трудових прав до Конвенції, є колективний захист працівників. Колективний вимір значною мірою спирається на ст. 11 Конвенції, а саме: право на свободу об'єднання. Згідно зі справою Демір та Байкара воно включає “право створювати профспілки та вступати до них (див., як нещодавній авторитет, Тюм Габер Сен та Чинар < ... >), заборону угод про закриті магазини (див., наприклад, Сьоренсен та Расмуссен < ... >), право профспілки намагатися переконати роботодавця почути, що вона має сказати від імені своїх членів (Вільсон, Національна спілка журналістів та інші < ... >).”⁹¹ Крім того, невичерпний перелік включає право не вступати до профспілки,⁹² і право профспілок “складати свої власні правила та керувати своїми справами.”⁹³

---

⁸⁷ *Chowdhury and Others v. Greece* App no 21884/15 (ECHR, 30 March 2017).

⁸⁸ *J. and others v. Austria* App no 5821612 (ECHR, 17 January 2017). Доходячи такого висновку, Суд посилався на Палермський протокол та Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми, які обмежують юрисдикцію “будь-яким правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, вчиненим на їхній власній території, їхнім або проти їхнього громадянина < ... >.”

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Demir and Baykara v Turkey* (2009) 48 EHRR 54. Див. також *Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey* App no 68959/01 (ECHR, 21 April 2009).

⁹² *Sorensen and Rasmussen v. Denmark* App nos 52562/99 and 52620/99 (ECHR, 11 January 2006); контрастує з *Ahmed and Others v. United Kingdom* App no 22954/93 (ECHR, 2 September 1998), в якому обмеження, передбачене ст. 11 Конвенції, було визнано доцільним для збереження політичного нейтралітету вищих посадових осіб місцевого самоврядування. Отже, абсолютна заборона профспілок не є виправданою згідно зі ст. 11, але можуть застосовуватися обмеження, зокрема, для підтримання політичної неупередженості.

⁹³ *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (Aslef) v. United Kingdom* App no 11002/05 (ECHR, 27 February 2007).

Колективний аспект прав трудящих стикається з особливо пильним контролем з боку національних і міжнародних судів. Частково це пов'язано з тим, що профспілки здатні чинити значний тиск на роботодавців, що дає їм змогу домагатися змін. У деяких випадках Суд виявив готовність терпіти правопорушення, що підпадають під сферу дії ст. 11, на користь законних обґрунтувань із боку національної влади. Це, зі свого боку, призвело до “збірної солянки.” У практиці Суду проявляються як прогресивні, так і обмежувальні риси, – явище, яке Рорі О’Коннелл охарактеризував як “гойдалки.”⁹⁴ Це призвело до невизначеності щодо належного підходу Суду. Однак з’ясувалося, що ст. 11 застосовується не лише до осіб чи асоціацій, які мають сприятливі чи необразливі погляди, але повинна, аналогічно вимогам, передбаченим ст. 10, також забезпечувати захист особам чи асоціаціям, чий погляд ображають, шокують або заважають.⁹⁵ Так само держави повинні забезпечити, щоб вітчизняна судова система могла гарантувати реальний та ефективний захист від дискримінації на підставі членства в профспілках.⁹⁶ Наприклад, у справі “Даниленков та інші проти Росії” члени профспілки Союзу докерів Росії, які працювали в приватній компанії, провели невдалий страйк і, як наслідок, були звільнені відповідно до структурної реорганізації компанії. Оскільки заявники не змогли розпочати розслідування через національні суди, Суд наголосив на важливості недискримінації на основі членства в профспілці та здатності продовжувати судовий процес.⁹⁷

Перш ніж згадувати випадки, що продемонстрували посилення тиску на колективні права профспілок, я хотів би виділити деякі знакові випадки, які здійснили революцію в правах робітників і дали можливість розширити свої можливості більш слабкій стороні робочих відносин.

Основним прикладом прогресивного підходу є справа “Демір та Байкара проти Туреччини.” Президент і член профспілки Тюм Бел Сен безуспішно скаржився на невиконання роботодавцем дворічного колективного договору, оскільки профспілка “не мала права укладати колективні договори відповідно до закону.”⁹⁸ За відсутності послідовного, єдиного підходу європейських держав-членів Суд

може і повинен брати до уваги елементи міжнародного права, відмінні від Конвенції, тлумачення таких елементів компетентними органами та практику європейських держав, що відображатиме їхні спільні цінності. Консенсус, який впливає зі спеціалізованих міжнародних документів та практики Договірних Держав, може становити відповідну увагу Суду при тлумаченні ним положення Конвенції в конкретних випадках.⁹⁹

⁹⁴ Rory O’Connell, “Judges of the World United? Collective Aspects of the Right to Work in Regional Human Rights Systems,” in *Buckley and Others, Towards Convergence in International Human Rights Law* (Leiden: Brill, 2016), 223.

⁹⁵ *Redfearn v United Kingdom* (2013) 57 EHRR; *Vona v. Hungary* App no 35943/10 (ECHR, 9 July 2013).

⁹⁶ *Danilenkov and Others v. Russia* App no 67336/01 (ECHR, 30 July 2009).

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Demir and Baykara v Turkey* (2009) 48 EHRR 54.

⁹⁹ *Ibid.*

ЕСПЛ одногосно визнав порушення ст. 11 “через втручання у право заявників як муніципальних державних службовців на створення профспілки <... >” та “через скасування із самого початку колективного договору, укладеного профспілкою заявника після колективних переговорів з владою.”¹⁰⁰

Справа “Демір та Байкара проти Туреччини” мала вирішальний вплив на низку справ, де можна засвідчити, що соціальні права та відповідні підходи міжнародного та порівняльного права ефективно використовувались для прогресу судової практики.¹⁰¹ По суті, “суд відкрив двері до більш соціального виміру, змінивши свою попередню (дуже обмежувальну) практику.”¹⁰² Цей розширений обсяг, розроблений згідно з судовою практикою щодо прав профспілок, призводить до горизонтальних, а також вертикальних наслідків, “що має наслідки для національних судів у справах, пов’язаних з обмеженням права на страйк через принцип пропорційності.”¹⁰³ Відповідно до цього широкого тлумачення прав профспілок згідно з правами Конвенції та визнаючи життєво важливе значення колективних трудових прав, Суд визнав порушення ст. 11 Конвенції у справі “Хорватський медичний синдикат проти Хорватії,” зазначивши, що “за відсутності будь-яких виняткових обставин, Суду важко визнати, що дотримання принципу паритетності в колективних переговорах є законною метою <... >, яка може виправдати позбавлення профспілки на три роки та вісім місяців найпотужнішого інструменту захисту професійних інтересів її членів.”¹⁰⁴

Незважаючи на ці уявлення Суду про прогресивні тенденції розвитку соціальних прав, він одночасно виявляв регресивні тенденції, які ефективно протидіяли деяким досягненням вищезазначеної юриспруденції. Одним із таких прикладів є справа “Національна спілка залізничних, морських та транспортних працівників проти Сполученого Королівства,” в якій заборона Великої Британії на вторинні дії протягом двох десятиліть викликала критичні відгуки з боку Комітету експертів Міжнародної організації праці, а також Європейського комітету з соціальних прав.¹⁰⁵ Суд взяв до уваги порівняльне законодавство та зазначив, що “вторинні дії захищені або дозволені, з урахуванням різних обмежень та умов, у переважній більшості держав-

¹⁰⁰ *Demir and Baykara v Turkey* (2009) 48 EHRR 54.

¹⁰¹ Див., серед іншого, *N. K. M. v Hungary* (2016) 62 EHRR 33; *Gáll v. Hungary* App no 49570/11 (ECHR, 25 June 2013), і *R. SZ v. Hungary* App no 41838/11 (ECHR, 2 July 2013).

¹⁰² Filip Dorsemont, Klaus Lorcher, and Isabelle Schömann, *The European Convention on Human Rights and the Employment relation* (London: Bloomsbury Publishing, 2013), 418.

¹⁰³ Julia Lopez, *Collective Bargaining and Collective Action: Labour Agency* (London: Bloomsbury Publishing, 2019), 47. Для подальших коментарів щодо впливу рішення в *Demir and Baykara*, див. Keith Ewing and John Hendy, “The Dramatic Implications of Demir and Baykara,” *Industrial Law Journal* 39(1) (2010): 41. Вони стверджують, що “це рішення, при якому соціальні та економічні права постійно поєднуються з громадянськими та політичними правами, в процесі, який потенційно є нічим іншим, як соціалізацією цивільних та політичних прав,” та Charles Barrow, “Demir and Baykara v Turkey: Breathing Life into Article 11,” *European Human Rights Law Review* (2010): 419.

¹⁰⁴ *Hrvatski Liječnicki Sindikat v. Croatia* App no 36701/09 (ECHR, 27 November 2014).

¹⁰⁵ *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v United Kingdom* (2015) 60 EHRR 10.

членів Європейського Союзу.”¹⁰⁶ Розглядаючи справу, ЄСПЛ також визнав існування відповідного міжнародного права та тлумачення підключених до нього органів. Однак його висновок відображав надто широку залежність від свободи розсуду національної влади. Цей висновок був зроблений, незважаючи на усвідомлення Судом того, що пряма заборона Великої Британії на вторинні промислові дії відображає найбільш обмежувальну форму національних регуляторних підходів.¹⁰⁷ Суд зазначив, що заявник значною мірою покладається на застереження справи Демір і Байкара щодо планів національної влади обмежити свободу об'єднання профспілок, але дистанціювався від цієї аргументації, зазначивши, що справа Демір і Байкара посилялася на більш далекоюсяжне втручання у свободу об'єднань, а саме розпуск профспілки.¹⁰⁸ ЄСПЛ заявив, що “якщо це є не основним, а вторинним або допоміжним аспектом діяльності профспілок, маржа є ширшою, і втручання за своєю природою, швидше за все, буде пропорційним, що стосується його наслідків для здійснення свободи профспілок.”¹⁰⁹ Широкомасштабне втручання та вплив цієї заборони на вторинні страйки, які фактично мінімізували здатність профспілки захищати інтереси своїх членів, не враховувалися. Крім того, Суд дистанціювався від висновків міжнародних органів, завданням яких було тлумачити відповідні міжнародні документи.¹¹⁰

Ці висновки суперечать попередньо розробленій прецедентній практиці, яка враховувала, що в демократичному суспільстві найвищим практичним засобом переконання роботодавця почути вимоги робітників є, очевидно, страйкові дії. Результатом у цій нещодавній справі справді є обмеженням прав профспілок, і це лише зміцнює сильну сторону за переговорним столом – роботодавців, які отримають вигоду від широкої свободи розсуду, встановленої національними органами влади в галузі економіки та соціальної політики. Ефект цієї регресивної тенденції буде також очевидний у моїй останній темі, а саме в галузі заходів жорсткої економії.

IV. Заходи жорсткої економії та права працівників

Останніми роками спостерігається зростання кількості заяв, що стосуються наслідків заходів жорсткої економії, запроваджених урядами в рамках програм структурної перебудови, включаючи підвищення оподаткування і скорочення програм суспільного добробуту. Заходи жорсткої економії значно зіпсували похвальний імідж Суду як “фортеці захисту соціально-економічних прав.”¹¹¹ Заходи жорсткої економії не тільки можуть потенційно послабити захист прав за Конвенцією, вони

¹⁰⁶ *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v United Kingdom* (2015) 60 EHRR 10.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Antonia Baraggia and Maria Etena Gennusa, “Social Rights Protection in Europe in Times of Crisis? A Tale of Two Cities,” *Vienna Journal on International Constitutional Law* 11(4) (2017): 479.

також можуть охоплювати і тим самим посилювати якість захисту найслабших членів суспільства.¹¹²

ЄСПА намагався встановити межі, вказуючи на те, що певними правами не можна нехтувати, незалежно від існування економічних труднощів внаслідок внутрішньої або навіть світової фінансової кризи.¹¹³ Проте деякі його останні рішення не дають особливо яскравого уявлення про готовність Суду включити до Конвенції міркування щодо соціальних прав. Я хотів би підкреслити, чому необхідно, особливо під час кризи, щоб Суд усвідомлював свою роль щодо захисту конвенційних прав, включаючи встановлений соціальний аспект Конвенції.

Незалежний експерт Організації Об'єднаних Націй (ООН) стосовно впливу зовнішнього боргу та інших пов'язаних із ним міжнародних фінансових зобов'язань держав на повне здійснення прав людини, зокрема економічних, соціальних і культурних, підкреслив неподільність прав людини та зазначив, що заходи жорсткої економії не тільки потенційно шкідливі для захисту економічних і соціальних прав, а, крім того, можуть суттєво вплинути на громадянські та політичні права: "Скорочення бюджету на державні послуги <...> може призвести до неможливості гарантувати громадянські права на справедливий судовий розгляд, сімейне життя, недискримінацію, свободу від катувань та жорстокого, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження, або навіть права на життя."¹¹⁴

Ці висновки відповідають справам, які виникли в Суді внаслідок заходів жорсткої економії. Справа "Куфакі та АДЕДІ проти Греції" стосувалася невибіркового скорочення зарплат та пенсій на 20% працівникам державного сектору.¹¹⁵ ЄСПА ухвалив рішення на користь держави-відповідачки і стверджував, що Греція діяла

---

¹¹² Див. Nicholas J. Lusiani and Sergio Chaparro, "Assessing Austerity: Monitoring the Human Rights Impacts of Fiscal Consolidation," *Center for Economic and Social Rights* (2018): 20: "Кінцевою метою будь-яких фіскальних заходів, як експансивних, так і суперечливих, має бути реалізація прав людини."

¹¹³ Див., серед іншого, *Nencheva and Others v. Bulgaria* App no 48609/06 (ECHR, 18 June 2013), стосовно смерті 15 дітей у дитячому будинку в умовах економічної кризи та позбавлення їх основних потреб для виживання.

¹¹⁴ Далі було зазначено, що держави повинні "керуватися існуючими міжнародними правами людини <...>, що включає основні міжнародні договори про права людини, а також їх авторитетне тлумачення в загальних коментарях, заявах, відкритих листах, рішеннях, заключних зауваженнях та рекомендаціях, виданих органами моніторингу договорів." Див.: *Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms* Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of human rights, particularly economic, social and cultural rights, A/HRC/40/57, 19 December 2018, Principle 5, <https://www.undocs.org/A/HRC/40/57>. Також див.: *The Council of Europe's Feasibility Study on the Impact of the Economic Crisis and Austerity Measures on Human Rights in Europe*, adopted by the Steering Committee for Human Rights (CDDH), 11 December 2015, para. 20, <https://rm.coe.int/the-impact-of-the-economic-crisis-and-austerity-measures-on-human-righ/16806f2030>.

¹¹⁵ *Koufaki and ADEDY v. Greece* App nos 57665/12 and. 57657/12 (ECHR, 7 May 2013).

у межах своєї свободи розсуду.¹¹⁶ Він вирішив, що зменшення зарплати першого заявника не було драконівською мірою, яка поставила б заявника в положення нижче загальноприйнятого прожиткового мінімуму.¹¹⁷ Відзначаючи “існування виняткової кризи без прецедентів в грецькій історії”,¹¹⁸ визнав, що втручання у ст. 1 Першого Протоколу мало місце, але було виправдане правильним зважуванням суспільних інтересів щодо заявників.

Іоанна Перву критикувала точку зору Суду, заявляючи, що “як суд з прав людини, Європейський суд з прав людини повинен був використати сферу застосування права як вихідну точку, а потім оцінити ступінь втручання. Зрештою, втручання повинно бути винятком, тоді як захист прав людини є правилом у системі Європейського суду з прав людини.”¹¹⁹ Також прикро, що Суд проігнорував висновки інших міжнародних органів. Раніше Європейський комітет із соціальних прав оцінив заходи жорсткої економії, вжиті Грецією, та виявив порушення прав, яке є результатом “кумулятивного ефекту обмежувальних заходів та процедур, прийнятих для їхнього застосування.”¹²⁰ Таким чином, рішення у справі Куфакі було прийнято шляхом підкреслювання свободи розсуду національних держав і особливо вагомих суспільних інтересів. Цей акцент зменшує обтяжливе порушення особою її права володіння згідно зі ст. 1 Першого Протоколу, а крім того, не враховує міжнародну м’яку практику, яка могла б допомогти в оцінці впливу заходів. Лоерчер також зазначив відсутність розгляду стосовно інших національних конституційних рішень у Європі.¹²¹ Підхід Суду, по суті, суперечить справі Демір та Байкара та послаблює захист, передбачений Конвенцією. Подібним чином, справа “Джаві проти Греції”¹²² є показовою для регресивної тенденції усвідомлення Судом нерозривно переплетеного характеру громадянських, політичних, економічних та соціальних прав.

На відміну від карт-бланшу, виданого у справі Куфакі, рішення у справі “Сільва Карвалю Ріку проти Португалії” пропонувало більш тонкий підхід до реалізації заходів жорсткої економії. Хоча в кінцевому результаті Суд визнав заяву непринятною, він ретельно проаналізував наслідки заходів жорсткої економії та, крім того, виклав дві

¹¹⁶ *Koufaki and ADEDY v. Greece* App nos 57665/12 and. 57657/12 (ECHR, 7 May 2013).

¹¹⁷ *Kjartan Asmundsson v. Iceland* App no 60669/00 (ECHR, 12 October 2004). Зниження пенсій може бути виправданим, якщо воно являє собою “розумне і пропорційне зменшення, а не повне позбавлення.”

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Joanna Pervou, “Human Rights in Times of Crisis: The Greek Cases before the ECtHR, or the Polarisation of a Democratic Society,” *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 5(1) (2016): 113, 119–20.

¹²⁰ *European Committee on Social Rights, Pensioners’ Union of the Agricultural Bank of Greece (ATE) v. Greece* App no 80/2012 (ECHR, 24 September 2012).

¹²¹ Klaus Loercher, “EGMR prüft drastische Sparmaßnahmen,” <https://www.hugo-sinzheimer-institut.de/hsi-newsletter/europaeisches-arbeitsrecht/2013/newsletter-022013.html>.

¹²² *Giavi v. Greece* App no 25816/2009 (ECHR, 3 October 2013) – щодо зменшення надбавок до заробітної плати.

важливі вимоги, які були виконані урядом Португалії. По-перше, на відміну від справи Куфакі, обмежувальні заходи відбувались як тимчасові. По-друге, заходи жорсткої економії не застосовувалися рівномірно, що непропорційно обтяжувало б найменш забезпечене населення. Крім того, Конституційний суд Португалії покладався на інтегровану німецьку концепцію “за умови можливого,” відому німецькою мовою як *Vorbehalt des Möglichen*,¹²³ що, зі свого боку, лежить в основі принципу пропорційності.¹²⁴ Відповідно, економічні, соціальні та культурні права реалізуються “за умови можливого,” а отже, відповідно до наявних економічних ресурсів. Принцип базується на передумові, що держава не завжди суворо виконує однакові обов’язки щодо захисту соціальних прав, оскільки на цей обов’язок впливатиме загальний контекст бюджетного добробуту держави. Принцип обмежує порушення соціальних прав, передбачаючи, що основне соціальне право не продається. Отже, навіть у кризові періоди повинен бути забезпечений мінімальний захист соціальних прав, а принципи рівності та людської гідності повинні залишатися недоторканими. Суд визнав це, оцінивши, чи призведуть обмеження до “повного позбавлення права, що призведе до втрати засобів до існування.”¹²⁵ У справі “Сільва Карвалю Ріку проти Португалії” цей рівень не був досягнутий, і ЄСПЛ дійшов висновку, що в моменти надзвичайної фінансової кризи, як це було в Португалії на той час, заходи, що зменшують розмір пенсії, базуються на законних суспільних інтересах.¹²⁶ Детальна оцінка Судом заходів суворої економії отримала подальший розвиток у справі “Н. К. М. проти Угорщини.”¹²⁷ Заявниця, довгострокова державна службовиця, стикалася з податком у розмірі 98% з виплати вихідної допомоги через нове положення, яке було введене незадовго до звільнення. Суд визнав “істотне позбавлення доходу,” якого зазнала заявниця, що становило “надмірне та індивідуальне навантаження на сторону заявниці.”¹²⁸ Отже, він визначив, що працівники повинні бути захищені від звільнення, і тому держава не має необмеженої можливості для оподаткування компенсацій працівникам за припинення трудових відносин навіть у кризові періоди. Суд цілком справедливо висловив думку, що “залишаються серйозні сумніви щодо того, чи застосовуються загальні обґрунтування до заявниці, оскільки вона не могла бути відповідальною за фінансові проблеми, які держава мала намір усунути.”¹²⁹ Ця справа разом зі справою

¹²³ Див., наприклад, *Decisions by the official collection (BVerfGE) 43, 291 (314f); 33, 303 (333)*, <https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Entscheidungen/Entscheidungen/Amtliche%20Sammlung%20BVerfGE.html>: “*Vorbehalt des Möglichen im Sinne dessen, was der Einzelne vernünftigerweise von der Gesellschaft beanspruchen kann*” – “Застереження щодо того, що людина може обґрунтовано вимагати від суспільства.”

¹²⁴ *Da Silva Cavalho Rico v. Portugal* App no 13341/14 (ECHR, 1 September 2015).

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *N. K. M. v Hungary* (2016) 62 EHRR 33.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ *Ibid.*

“Р. С. проти Угорщини”¹³⁰ виділяється тим, що Суд врахував соціальний вимір права власності та підтверджує, що право власності є визначальним у захисті прав працівників, особливо у випадку звільнення. Розглядаючи заходи жорсткої економії, ЄСПЛ доклав певних зусиль, намагаючись пролити світло на процес його аргументації при розгляді порушень прав у результаті криз. Прогресивне оподаткування домогосподарств із вищими доходами частіше відповідає принципу пропорційності,¹³¹ тоді як соціально “сліпі” заходи, які ефективно спрямовані на всіх громадян, як якби всі вони перебували в однаковому фінансовому становищі, не будуть прийматись як такі, що потрапляють у межі розсуду держави.

V. Висновки: Регресивні тенденції у судовій практиці та подальший шлях

Тенденція до регресу прецедентної практики Суду є помітною, але її не можна зупинити. Трьома знаковими справами, які суттєво сприяли соціальному виміру прав працівників у світлі Конвенції, є: “Демір і Байкара проти Туреччини,” “Костянтин Маркін проти Росії” та “Бербулеску проти Румунії.” Після цих знакових справ судова практика не була лінійною, і регресивні елементи проникли у низку справ, зокрема у галузі прав профспілок та заходів жорсткої економії. Як правило, можна помітити, що, коли Суд застосовує гармонійний, інтегрований підхід до тлумачення права Конвенції та справді враховує сучасні висновки міжнародних органів, а також європейські тенденції, він постане перед викликами дотримання конвенційних прав – особливо в часи потрясінь, які зіпсовані соціальними та економічними заворушеннями. Роберт Алексі цілком слушно стверджує: “Саме в часи кризи навіть мінімальний конституційний захист соціальних прав здається необхідним.”¹³²

© Пауло Пінто де Альбукерке, 2021

Bibliography

- Abdelgadir, Aala, and Vasiliki Fouka. “Political Secularism and Muslim Integration in the West: Assessing the Effects of the French Headscarf Ban.” *Stanford University Working Paper* (2019): 29.
- Albuquerque, Paulo Pinto de, and Andrea Scoseria Katz. “Is Religion a Threat to Human Rights? Or Is It the Other Way Around?” In *Religion and International Law*, edited by R. Uerpmann-Witzzack, E. Lagrange and S. Oeter, 277–93. Leiden: Boston Brill Nijhoff, 2018.
- Alexy, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Allain, Jean. “Rantsev v Cyprus and Russia: the European Court of Human Rights and Trafficking as Slavery.” *Human Rights Law Review* 10(3) (2010): 555.

¹³⁰ *R. Sz. v. Hungary* App no 41838/11 (ECtHR, 2 July 2013).

¹³¹ *Mateus and Others v. Portugal* App no 62235/12 and 57725/12 (ECHR, 8 October 2013); *Da Silva Cavalho Rico v. Portugal* App no 13341/14 (ECHR, 24 September 2015).

¹³² Robert Alexy, *A Theory of Constitutional Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 344.

- Baraggia, Antonia, and Maria Etena Gennusa. "Social Rights Protection in Europe in Times of Crisis? A Tale of Two Cities." *Vienna Journal on International Constitutional Law* 11(4) (2017): 479.
- Barrow, Charles. "Demir and Baykara v Turkey: Breathing Life into Article 11." *European Human Rights Law Review* (2010): 419.
- Bernal, Paul. "Data Gathering, Surveillance and Human Rights: Recasting the Debate." *Journal of Cyber Policy* 1(2) (2016): 2.
- Brems, Eva. "Face Vail Bans in the European Court of Human Rights: The Importance of Empirical Findings." *Journal of Law and Policy* (2014): 540.
- Dorsemont, Filip, Lorcher, Klaus, and Isabelle Schömann. *The European Convention on Human Rights and the Employment relation*. London: Bloomsbury Publishing, 2013.
- Ebert, Franz, and Martin Oelz. "Bridging the Gap between Labour Rights and Human Rights: The Role of ILO Law in Regional Human Rights Courts." ILO, Discussion paper, International Institute for Labour Studies, DP/212/2012.
- Eide, Elisabeth. "Chilling Effects on Free Expression: Surveillance, Threats and Harassment." In *Making Transparency Possible. An Interdisciplinary Dialogue*, edited by R. Krøvel and M. Thowsen. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2019.
- Ewing, Keith, and John Hendy. "The Dramatic Implications of Demir and Baykara." *Industrial Law Journal* 39(1) (2010): 41.
- Freedman, Jane. "Women, Islam and Rights in Europe: Beyond a Universalist/Culturalist Dichotomy." *Review of International Studies* 33(1) (2007): 43.
- Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of human rights, particularly economic, social and cultural rights, A/HRC/40/57 (19 December 2018). <https://www.undocs.org/A/HRC/40/57>.
- Loercher, Klaus. "EGMR prüft drastische Sparmaßnahmen." <https://www.hugo-sinzheimer-institut.de/hsi-newsletter/europaeisches-arbeitsrecht/2013/newsletter-022013.html>.
- Lopez, Julia. *Collective Bargaining and Collective Action: Labour Agency*. London: Bloomsbury Publishing, 2019.
- Lusiani, Nicholas J., and Sergio Chaparro. "Assessing Austerity: Monitoring the Human Rights Impacts of Fiscal Consolidation." *Center for Economic and Social Rights* (2018): 20.
- Mantouvalou, Virginia. "Labour Rights in the European Convention on Human Rights: An Intellectual Justification for an Integrated Approach to Interpretation." *Human Rights Law Review* 13(3) (2013).
- O'Connell, Rory. "Judges of the World United? Collective Aspects of the Right to Work in Regional Human Rights Systems." In *Buckley and Others, Towards Convergence in International Human Rights Law*. Leiden: Brill, 2016.
- Penney, Jon. "Internet Surveillance, Regulation and Chilling Effects Online: A Comparative Case Study." *Internet Policy Review* 6(2) (2017).
- Pervou, Ioanna. "Human Rights in Times of Crisis: The Greek Cases before the ECtHR, or the Polarisation of a Democratic Society." *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 5(1) (2016).

Schauer, Frederick. "Fear, Risk and the First Amendment: Unravelling the Chilling Effect." *Boston University Law Review* 58(685) (1978).

The Council of Europe's Feasibility Study on the Impact of the Economic Crisis and Austerity Measures on Human Rights in Europe, adopted by the Steering Committee for Human Rights (CDDH) (11 December 2015). <https://rm.coe.int/the-impact-of-the-economic-crisis-and-austerity-measures-on-human-righ/16806f2030>.

UN, General Assembly, *Vienna Declaration and Program of Action*, A/CONF.157/23 (12.03.1993).

Пауло Пінто де Альбукерке. Права працівників, працівників-мігрантів та профспілок за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод

Анотація. Європейський суд з прав людини (Суд, ЄСПЛ) зробив значний внесок у захист соціальних прав загалом і трудових прав зокрема. У статті акцентується увага на чотирьох особливих напрямках, які демонструють багатство прецедентної практики в цій сфері. По-перше, автор зупиняється на індивідуальних проблемах, пов'язаних із загальними правами працівників, звертаючи увагу на питання несправедливого звільнення, право на повагу до приватного й сімейного життя, свободу релігії та свободу вираження поглядів. По-друге, автор зупиняється на захисті прав працівників-мігрантів Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. По-третє, в статті розглядається права профспілок у світлі свободи об'єднань. І, врешті-решт, віддзеркалюючи економічний ландшафт минулого десятиліття, наводиться прецедентна практика задля демонстрації того, як заходи жорсткої економії можуть вплинути на права людини, та як Суд відповів на це проблемне питання.

Соціальні права, зокрема трудові, отримали багато переваг від того, що вони були розглянуті в прецедентній практиці Суду, оскільки його практика уточнила кордони та обмежила державну безмежну дискрецію в управлінні цими правами. Водночас сформувалася певна тенденція. Якщо спочатку захист прав і свобод працівників різко посилювався, що підтверджується деякими хрестоматійними справами ЄСПЛ, зараз не можна не помітити регресивну тенденцію, яка більш пов'язана з трудовим законодавством, розширює свободу розсуду урядів та значно обмежує ефективність Суду при розгляді трудових прав. Утім, цей регресивний тренд не варто розглядати як незворотний. У статті підкреслюється, як змістовний розгляд принципів м'якого права дає змогу Суду зайняти прогресивну позицію, яка сприяє трудовим правам, і як він може продовжувати допомагати захищати права робітників.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини; свобода об'єднань; свобода вираження поглядів, свобода думки, совісті і релігії; права людини; працівники-мігранти; дефіцит ресурсів; право на повагу до приватного та сімейного життя; профспілки; працівники.

Пауло Пінто де Альбукерке. Права работников, работников-мигрантов и профсоюзов согласно Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод

Аннотация. Европейский суд по правам человека (Суд, ЕСПЧ) внес значительный вклад в защиту социальных прав в целом и трудовых прав в частности. В статье акцентируется внимание на четырех особых направлениях, которые демонстрируют богатство прецедентной практики в этой сфере. Во-первых, обращая внимание на вопросы несправедливого увольнения, право на уважение частной и семейной жизни, свободу религии и свободу выражения мнений. Во-вторых, автор останавливается на защите прав работников-мигрантов согласно Конвенции о защите прав человека и основных свобод. В-третьих, в статье рассматривается права профсоюзов в свете свободы объединений. И, в конце концов, отражая экономический ландшафт прошлого

десятилетия, приводится прецедентная практика для демонстрации того, как меры жесткой экономии могут повлиять на права человека, и как Суд ответил на этот проблемный вопрос.

Социальные права, в том числе трудовые, получили много преимуществ от того, что они были рассмотрены в прецедентной практике Суда, поскольку его практика уточнила границы и ограничила безграничную дискрецию государства в управлении этими правами. В то же время сформировалась определенная тенденция. Если сначала защита прав и свобод работников резко усилилась, что подтверждается некоторыми хрестоматийными делами ЕСПЧ, сейчас нельзя не заметить регрессивную тенденцию, которая связана с трудовым законодательством, расширяет свободу усмотрения правительств и значительно ограничивает эффективность Суда при рассмотрении трудовых прав. Впрочем, этот регрессивный тренд не стоит рассматривать как необратимый. В статье подчеркивается, как содержательное рассмотрение принципов мягкого права позволяет Суду занять прогрессивную позицию, которая способствует трудовым правам, и как он может продолжать помогать защищать права рабочих.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека; свобода объединений; свобода выражения мнений; свобода мысли, совести и религии; права человека; работники-мигранты; дефицит ресурсов; право на уважение частной и семейной жизни; профсоюзы; работники.

Paulo Pinto de Albuquerque. The Rights of Workers, Migrant Workers and Trade Unions in the Light of the European Convention on Human Rights

Abstract. The European Court of Human Rights (the Court, the ECHR) has made a significant contribution to the protection of social rights in general and labor rights in particular. The article focuses on four specific areas that demonstrate the richness of case-law in this area. First of all, the author focuses on individual issues related to the general rights of workers, drawing attention to issues of unfair dismissal, the right to respect for private and family life, freedom of religion and freedom of expression. Secondly, the author dwells on the protection of the rights of migrant workers under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Third, the article examines trade union rights in the light of freedom of association. Finally, reflecting the economic landscape of the past decade, case-law is provided to demonstrate how austerity measures can affect human rights and how the Court has responded to this problematic issue.

Social rights, including labor rights, have received many advantages from the fact that they were considered in the case-law of the Court, since its practice clarified the boundaries and limited the state's unlimited discretion in the management of these rights. At the same time, a certain trend has formed. If at first the protection of workers' rights and freedoms sharply increased, which is confirmed by some textbook cases of the ECHR, now it is impossible not to notice a regressive trend that is associated with labor legislation, expands the discretion of governments and significantly limits the effectiveness of the Court when considering labor rights. However, this regressive trend should not be regarded as irreversible. The article highlights how meaningful consideration of soft law principles allows the Court to take a progressive position that promotes labor rights and how it can continue to help protect workers' rights.

Keywords: European Court of Human Rights; freedom of association; freedom of expression; freedom of thought; conscience and religion; human rights; migrant workers; scarcity of resources; right to respect for private and family life; trade unions; workers.

Одержано/Received 15.05.2021